

Ki tudja, mit hoz a múlt...?

Az 1945–1948 közötti demokráciakísérlet kisiklásának néhány (társadalomlélektani) háttérmozzanataról

Nemcsak a legutóbbi, a Magyar Tudományos Akadémia székházában megrendezett, 1945 vidéki eseményeire fókuszáló konferencia címválasztása¹ miatt érzem fontosnak az időszak néhány jellegzetes vonásának bemutatását, hanem az elmúlt negyedszázad korszakra vonatkozó értékeléseinek – olykor egymásnak ellentmondó – sokszínűsége miatt is. Tudományos jellegű monográfiák, tanulmányok, forrásközlések, illetve konferenciák sokasága bizonyítja, hogy ennek a néhány évnek a történései legalább annyira megosztó jellegűek (és olykor – sajnos – nem függetlenek aktuálpolitikai megfontolásoktól sem), mint a huszadik századi magyar történelem egyéb meghatározó korszakai. Előre szeretném leszögezni, hogy nem az eltérő hangsúlyú értékelések és az ebből következő elkerülhetetlen viták jelentik a nehézséget, hanem a szakmailag nehezen vállalható leegyszerűsítő, sematikus értékelések, csapdahelyzetek, hiszen minél sematikusabb, leegyszerűsítőbb a vizsgált jelenség elhelyezése, értékelése, annál ellentmondásosabbak, illetve nehezebben értelmezhetőek az ezzel szembeni jellegzetességeket, tartalmakat erősítő mozzanatok.²

Egy olyan, összefoglaló jellegű monográfia, mint például Palasik Mária könyve,³ az időszak jogállami kereteinek megteremtéséért folytatott kísérlet sikereit és kudarcát nem a leegyszerűsítő logika alapján végtelenen megosztó kérdés- és válaszkeresés mentén mutatja be, hanem érzékeltetve a probléma összetettségét az ellentétes tartalmú, párhuzamosan zajló folyamatokkal, törekvésekkel, amely alapján egyértelművé válhat: csak ezek együttesével értékelhető szakmailag az ún. „koalíciós időszak” mérlege.

Mivel az 1944 ősze és 1948 júniusa⁴ közötti évek politikai életének meghatározó történései az elmúlt évtizedekben már különböző visszaemlékezések, monográfiák, forráskiadványok formájában⁵ feldolgozásra kerültek, szándékom szerint csak néhány sajátos „társadalomlélektani” mozzanatra, összefüggésre hívnám fel a figyelmet, érzékeltetve az időszak árnyaltabb megközelítésének jogosságát.⁶

Az előbb említett Palasik-monográfia bevezetőjében olvasottakkal egyetértve – amely szerint: „*sehol sem lehetett ugyanott folytatni, ahol 1939-ben abbahagyták, így Magyarországon sem*” –, a korszak minél jobb megértése szempontjából megkerülhetetlen a „*Stunde Null*” állapota, mint európai „*történet-lélektani*” adottság. Hazánk esetében a második világháború borzalmai (a nyilas korszak hónapjainak tragikus történéseivel és a negyedszázados szovjet és egyúttal kommunistaelenes propaganda utáni szovjet katonai jelenléttel) tették egy bonyolult „*lelkiállapot*” alapjává az 1945 utáni éveket.⁷ Ebből következően az első kulcsfogalom a „*várakozás*” lehet, a reményekkel és félelmekkel is átszőtt várakozásé.

Az ellenforradalmi korszak tapasztalatai és a világháború borzalmainak közelsége egyaránt valamilyen – eltérő fokozatú vagy tartalmú – változtatás irányába terelték a folyamatok lehetséges irányát. A „*próbálkozó demokrácia*”⁸ első évében, 1945-ben, a politikai pártok által nyilvánosságra hozott programok, programtervezetek nyelvezete, fogalomkészlete és a megfogalmazott társadalmi célok az ellenforradalmi rendszer éles kritikájának és az időszak politikai, erkölcsi és kulturális meghaladásának egyértelmű igényével születtek.⁹ A „*régi helytelen politika által okozott sérelmek, gazdasági hátrányok, társadalmi ellentétek felszámolása, eltüntetése*” – meghatározás tényszerűsége mellett a „*reakciós népellenes berendezkedés*” megfogalmazás már érzékelteti az új idők szellemét a Kisgazdapárt¹⁰ programjában is. A Polgári Demokrata Párt a „*dolgozó munkás magyarok*” együttműködésének alapját az „*Emberi Jogok*

Deklarációjának” szellemében találta meg. A Demokrata Néppárt az ellenforradalmi negyedszázad „álkeresztény” politikáját kárhóztatta, mert – mint fogalmaztak – „a keresztény politika lényegében a forradalmak pusztja és merev tagadásává zsugorodott össze”.

Nem csak a pártok fogalmazták meg céljaikat, illetve alkottak markáns véleményt arról, hogy mit gondolnak a múlttól, az ahhoz való viszonyulásról. A demokráciaépítés ünnepélyességébe szinte féltő kiáltásként hasított Drozdy Győző „enciklopédikus” összeállítása a demokrácia kategóriáit, fejlődését, filozófiáját, történetét és különböző irányzatok viszonyát bemutató műve.¹¹ A demokráciavitához kapcsolódik az 1945 nyarán a Pázmány Péter Egyetemen megtartott konferencia is, amely gondolatilag izgalmas bizonyítéka annak a sokszínű várakozásnak, amellyel politikusok, tudósok közelítettek a problémához. Tisztában voltak a lehetőségekkel és a veszélyekkel, ennek ellenére a demokrácia melletti féltő elkötelezettség határozta meg az előadások tartalmát. A teljesség igénye nélkül néhány jellemző gondolatot érdemes idézni: Horváth Barna¹² „*Demokrácia és jog*” című előadásában az egész demokráciakíséret tartalmi és formai buktatóira világított rá jogi megközelítéssel, meghatározva a demokrácia elvi érvényesülése szempontjából fontos elemeket. Egyik legfontosabbnak a „*vagy-vagy*” kizárólagosságára (az 51%-os többségi akarat győzelmének veszélye) építő hamis kérdésfeltevés helyett az ezzel szembeállítható „*többé-kevésbé*” elv érvényesítésének követendő példáját ajánlotta. A múlt – az ellenforradalmi rendszer – totális elutasítása és az új (keleti) demokráciaminta mindent maga alá gyűrő kizárólagosságának veszélye egyidejűleg hatott ezekben az években. Moór Gyula¹³ – figyelembe véve a megváltozott történelmi feltételrendszert – nem zárta ki az új hangsúlyokkal megjelenő „*keleti*” típusú demokráciafelfogás egyes elemeinek jobbító szándékát, de mivel az figyelmen kívül hagyja a politikai demokráciát, csak korlátozott lehet. Jánosi József¹⁴ a demokráciakérdés etikai-morális megközelítésével a „*demokratikus életformák étoszának*” fontosságát hangsúlyozta: csak belső szerves fejlődés, társadalmi elfogadottság teremthet hiteles demokráciát. Jánosi ezzel már átvezet egy olyan kategória irányába, amely ezekben az években, elsősorban szociáldemokrata oldalon, gyakran hangoztatott elvárásként, feltételként jelent meg: a társadalom tudatos „*nevelésének*” fontossága.¹⁵

Erdődy János¹⁶ a „*rosszul nevelés*” következményeinek veszélyére hívta fel a figyelmet 1945 tavaszán: a „*tekintélytiszteltre szoktatott nyájberek alaktalan tömege*” újra egy „*vezérkóst keresne*”. Ezt a demokráciára veszélyes (tömeg)igényt csak valamilyen átneveléssel lehetne elkerülni. Ries István¹⁷ az SZDP első kongresszusán elmondott felszólalásában már érzékeltette azt az elmozdulást, amely teret biztosított egy új logika mentén megvalósítandó másfajta demokráciafelfogásoknak is (nem függetlenül a bevezetőben említett új „lélektani” környezettől, feltételrendszertől). A nyugati demokráciafelfogás helyett – éppen a más történelmi utat befutó magyar fejlődés miatt – a „*szocialista demokrácia*” formáját tartja a legmegfelelőbbnek az ún. polgári helyett. Ries ezzel egyébként nem távolodott el a hivatalos szociáldemokrata felfogástól – a szocialista társadalmi forma megteremtésének távlati igényétől –, de mindenképpen sokatmondó fejtegetésének az a része, amelyben kijelenti, hogy annyira „*szívügye a szocialista demokrácia, hogy annak megvalósításáért hajlandó nem demokratikus eszközöket is alkalmazni*”. Ries szavai már érzékeltetik a változást, illetve annak csapdahelyzetét: a „*társadalmi haladás*” szükségszerűségében és az ellenforradalmi negyedszázadtól való elhatárolódás természetes kényszerűségében a demokráciakíséret olyan „*szemantikai*” adottságokkal szembesül, amely a segítő és jó szándékú törekvéseket más mezőbe helyezi el. (Ilyen volt például az előbb említett „*nevelés*” szerepének hangsúlyozása, amely későbbi tapasztalatok miatt is elsősorban bolshevik attitűdként jelent meg, mint egy kívülről a társadalomra rákényszerített elvárás.)

Ries gondolatai ebben az összefüggésben már mintha előre legalizálták volna a „*törvények feletti szocializmus*” létjogosultságát 1945-ben a „*horthysta jobboldal*” elleni harc jegyében. A „*hol húzzák meg a demokratikus jogok kiszélesítésének, gyakorlatának*

határait”, milyen eszközökkel védekezzenek a még képlékeny demokrácia vélt vagy valós ellenségeivel szemben kérdés felvetése – és szintén érzékeny problematikája – mögött egy másfél évtizeddel korábbi keserű tapasztalat húzódott meg: a weimari demokrácia sorsa. A „*nincs végletekig való demokrácia [...] ez Hitler óta világos*” megállapítás 1945 tavaszától¹⁸ – eltérő kontextusokban – gyakran elhangzik. A „*harcos demokrácia*” igénye fogalmazódott meg Horváth Zoltán¹⁹ írásában 1945 első felében,²⁰ éppen a weimari példára hivatkozva: a „*parttalan, ellenőrizhetetlen demokrácia, a féktelen mértékben adományozott demokratikus jogok*” annak az az abszurd fordulatnak a lehetőségét hordozzák magukban – az írás szerzője szerint –, hogy a hatalmat demokratikus eszközökkel a demokrácia ellenségei szerzik meg maguknak. Erdei Ferenc a „*népi demokráciáról*” tartott előadásában, 1945 júniusában, a polgári liberális demokrácia szabályainak korlátlan érvényesítésének veszélyeire utalva, a „*harcos állapotot*” az átmeneti történeti időszak törvényszerű velejárójának tartja. A polgári demokrácia korlátozásának szükségessége mellett érvelt 1946. április 3-án Kéthly Annához írott levelében Károlyi Mihály is – éppen „*Weimar*” példája miatt –: a fiatal magyar demokrácia túl gyenge, az általános választójog gyakorlása nem biztosíték annak védelmére, csak a reakciónak kedvez. Kéthly egy évvel későbbi megnyilvánulásában²¹ hasonló következtetésekre jutott: a választójog szabadsága szerinte az akkori belpolitikai helyzetben – napokkal Nagy Ferenc miniszterelnök félreállítása után – a demokrácia ellenségeinek (nyilasok és „nyugatosok”) kedvez, ezért tulajdonképpen a demokratikus választók nagy része saját érdeke ellen szavazna. „*Weimar*” és a „*weimarizálódás*” veszélye Bibó megnyilatkozásaiban, értékeléseiben is gyakran visszatérő figyelmeztetés a politikai mező bármely oldalán állók számára. „*Weimar óta tudjuk, hogy katasztrófa politikát demokratikus érvekkel és formulákkal is lehet folytatni*” – vélekedik Bibó egyik tanulmányában, figyelmeztetve a Kisgazdapártot, hogy ne próbálja mindenáron kiaknázni társadalmi támogatottságát az önkormányzati választások megtartásának kierőszoakolásával.²²

Faragó László²³ a weimari tanulságok összegzésével kapcsolatban az „*öngyilkos demokrácia*” hiányosságait a politikai, azaz polgári és a gazdasági demokrácia nem megfelelő arányában látja. Szerinte ez utóbbi a biztosítéka a szilárd demokratikus keretek megteremtésének. Az általa használt „*proletár demokrácia*” fogalma a demokrácia és a szocializmus egyensúlyának biztosítását jelenti – a hiteles szociáldemokrata felfogás elemeként. Faragó 1945-ben megfogalmazott gondolatai szinte előrelátóan érzékeltették a pár évvel később megvalósult forgatókönyvet: „*ha az derülne ki, hogy programunk egyik fele, a demokrácia tévedés volt, le kellene vonnunk a politikai következtetést, meg kellene politikailag semmisülnünk, és át kellene engednünk eszméink másik – rangsorban első – felét, a szocializmust*²⁴ azoknak, akik megvalósítására demokrácia nélkül vállalkoznának”. Ezzel a megállapítással tulajdonképpen eljutottunk a korszak különböző hangsúlyú értékelései szerint is legproblematicusabb mozzanathoz, az MKP szerepéhez, lehetőségeihez, valamint a „*felki bolsevizálódást*” elősegítő önkontrollok és külső objektív tényezők kölcsönhatásaihoz.

Néhány – az előzőekben már érzékeltetett jelenséghez tartozó – tény érdemes rögzíteni, a magyar kommunista vezetők (elsősorban 1945-ös) megnyilvánulásaihoz és a párt akkori megítéléséhez kapcsolódóan:

1. A második világháború náci- és fasisztaellenes koalíciójának győzelme nemcsak stratégiaileg, geopolitikailag helyezte a Szovjetuniót mint győztes nagyhatalmat új pozícióba, hanem a kommunista pártokat is (elsősorban Kelet-Európában, illetve egyes nyugati országokban, pl. Olaszország, Franciaország). Talán ez a megváltozott abszurd helyzet²⁵ segíti a sommás ítéletalkotást – főleg visszamenőleg, a történések kimenetelének ismeretében –, amely részjelenségekből és kétségtelenül tragikus történésekből (atrocitásokból, mint pl. a gyömrői eset²⁶) levonhatóan sematikus, elnagyolt következtetésekkel él az egészre vonatkozóan.

2. A bevezető sorokban megfogalmazott sajátos lélektani helyzetből következően, a második világháború előtti évtizedekben a magyar demokratikus baloldal által is egyértelműen antidemokratikusnak és vállalhatatlannak tartott bolsevizmus eszméje és gyakorlata átkerült a szalonképes antifasiszta mezőbe, megkerülhetetlen tényezője és része lett a demokráciakísérlet folyamatának hazánkban is. Persze nem elfeledkezve arról a politikai „hátszélről”, amit a SZEB és a Vörös Hadsereg jelentett. A megváltozott „aurát” jól jelzik az olyan megnyilatkozások, mint például a kisgazdapárti Balogh Istváné, aki a hatalomba bekerült kommunistákkal szembeni bizalmatlanságot igyekezett eloszlatni azzal a megállapítással, hogy az ellenforradalmi propaganda célja volt kihasználni a magyar társadalom kommunista ellenességét, ezzel szemben *magyar kommunista pártról van szó, amelynek céljai azonosak a többi demokratikus párttal, s amely tiszteletben tartja a polgári társadalom elveit. A „tamáskodóknak”, akik csak átmenetinek tekintik a bolsevikok hirtelen támadt demokratikus attitűdjét, a következőket válaszolja: „Ellenvetésként azt szokták felhozni, hogy ez mind igaz lehet most, de évek múlva a MKP mégis csak arra fog törekedni, hogy az országot szocialista-kommunista állammá tegye. Erre azt felelem: nem tagadhatom meg a kommunista párttól azt a jogot, melyet magamnak, illetőleg pártomnak vindikálok. Mint kisgazdapárti politikus arra törekszem, hogy a parlamenti többséget megszerezsem. Ezt akarják ők is. A magyar választó polgárok fogják eldönteni, mennyire kívánják a Magyar Kommunista Párt programjának megvalósulását. Ha a magyar polgári társadalom passzív lesz, sorsának irányítását másokra bízva, magára vessen. A kommunista párt alkotmányos úton, alkotmányos eszközökkel akar becsületes mérközést.”²⁷ Az MKP vezetői megnyilatkozásaikban – elsősorban 1945-ben – nem tértek el a többi párt által képviseltektől, sőt olykor jobban hangsúlyozták a „nemzeti érdekek” képviselőjének fontosságát, mint a baloldali SZDP. Itt most csak Rákosi Mátyás 1945 nyarán elhangzott szavaira utalnék: „A magyar demokrácia sokat fog kölcsön venni a kelettől és a nyugattól, de ha megvalósul, magyar földön termett, magyar demokrácia lesz.”²⁸*

3. Az MKP az általa egyre inkább szűkített demokratikus kereteket sem tudta döntő módon a maga javára fordítani, így az 1945. novemberi választás után az 1947. augusztusi ún. „kékcédulás-választáson” sem érték el a kívánt szavazatmennyiséget.

Az MKP szerepével, megváltozott helyével és lehetőségeivel kapcsolatban felmerülő óvatos és kevésbé óvatos fenntartások, bírálatok éppen a „testvérpártnak tekintett SZDP esetében voltak a legkézzelfoghatóbbak. A két eleve szövetségesnek tekintett munkáspárt együttműködésének kérdései már az 1945 őszi választásuktól egészen az 1948 tavaszán történetikig éles vitákat gerjesztettek a szociáldemokrata pártban.”²⁹

Az 1944 őszén, majd 1945 elején a két párt között létrejött megállapodásokkal megalapozott együttműködés minőségének, mélységének kérdése nemcsak a demokráciakísérlet időszakának döntő eleme, hanem a (szociáldemokrácia által képviselt) demokratikus baloldal eszméi, morális megosztottságának is.

A többpártrendszerre épülő parlamenti demokrácia zátonyra futtatásának egyik fontos mozzanata volt 1945–1948 között a Szociáldemokrata Párt és a Magyar Kommunista Párt mindenáron való egységpolitikájának, szoros együttműködésének és magának a demokrácia sorsának összekapcsolása. A hatalom kisajátításáért folytatott, 1946 ősztől felgyorsult és a „baloldali blokk által” irányított folyamatban a „reakciós”, „demokráciaellenes” (egyre táguló) kategóriába kerültek nemcsak a „polgári jobboldaliként” elkönyvelt politikusok,³⁰ hanem minden olyan szociáldemokrata is, aki bármilyen formában ragaszkodott a szervezeti függetlenség megtartásához 1948 tavaszáig.³¹

Ezzel a mozzanattal befejeződött az a folyamat, amely a polgári és baloldali demokratikus erők, irányzatok felszámolásával utat nyitott a diktatórikus, sztálinista típusú rendszer megteremtése felé 1948 után. Ezért is fontos jól láthatóan elkülöníteni a

demokratikus jegyeket magába foglaló, 1945 és 1948 közötti időszakot az egyértelműen antidemokratikus évektől.

¹ *Váltóállítás. Diktatúrák a vidéki Magyarországon 1945-ben.* A Nemzeti Emlékezet Bizottsága és az MTA BTK közös konferenciája, 2015. szeptember 29.

² Így például az említett konferenciáról olvasható összefoglalók szerint az egyik előadásban az MKP mint a „*patologikus szovjetizálás élcsapataként*” jelent meg, befolyása, pozíciószerezése a társadalmi gyakorlatban hegemoniát jelentett. Egy másik előadás viszont azt állítja, hogy – a vizsgált Zala megyei történésekből, adatokból levonhatóan – az MKP semmilyen fontos közigazgatási pozíciót nem kapott 1945-ben, a legfontosabb beosztásokat a pártközi értekezleteken osztották el egymás között a pártok.

³ Palasik, 2000. Írásomban – jellegéből következően – nem térek ki részletesen már ismert politikatörténeti eseményekre.

⁴ A hatalomkoncentráció és a „*lelki bolsevizálódás*” folyamatában a magyar szociáldemokrata mozgalom és a demokratikus kísérlet szempontjából is tragikusan meghatározó mozzanat volt a két munkáspárt egyesülése és az MDP megalakulása 1948 júniusában.

⁵ A korszak meghatározó politikai szereplőinek visszaemlékezései (Nagy Ferenc, Sulyok Dezső, Böhm Vilmos, Kovács Imre, Mindszenty József), illetve a munkásságukat bemutató pályaképek (Sulyok Dezső, Pfeiffer Zoltán, Zsedényi Béla, Peyer Károly) mellett Palasik Mária és Gyarmati György összefoglaló jellegű monográfiája, illetve a SZEB tevékenységét bemutató kötet érzékelteti ennek a pár éves időszaknak a történeti feldolgozottságát. Forrásközlések tekintetében most csak a Magyar Országos Levéltár által kiadott minisztertanácsi jegyzőkönyveket, illetve a pártközi értekezletek jegyzőkönyveit említem. Természetesen a folyamatok szempontjából fontos csoportot jelentenek az időszak politikai rendőrségének tevékenységét bemutató, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára által kiadott feldolgozások.

⁶ Néhány észrevételem a 2003-ban megjelent „*Vezérlődozat. A Peyer-kérdés és a magyar szociáldemokrácia 1945–48*” című monográfia, ill. „*A peyerizmus mint történeti kategória értékelése és elhelyezése a Peyer-kérdés problematikájában*” című PhD-disszertáció egyes fejezeteihez („A korlátozott demokrácia csapdái”, „A szocializmus akarása”) kapcsolódik.

⁷ Ennek a „*lelkiállapotnak*” érdekes megnyilvánulása Szekfű Gyula 1947-ben megjelent *Forradalom után* című monográfiája, amely a „keleti demokrácia” pozitív szerepét hangsúlyozza, egy megváltozott külpolitikai szövetségi rendszer árnyékában.

⁸ Bibó meghatározása.

⁹ Az MNFF és a Nemzeti Bizottságok tevékenysége, a parlamenti viták, illetve a pártközi értekezletek ülései egyre bonyolultabb érdekegyeztető mechanizmus keretévé váltak a koalíciós időszak éveiben. A pártközi értekezletek szerepe és súlya körül kialakult eltérő értékelések is érzékeltetik, hogy nehéz nem árnyaltan közelíteni az időszak történéseihez illetve az azokból levonható következtetésekhez. Egyes értékelések szerint „*itt dőltek el a dolgok*”, az MKP ezt a fórumot használta fel a Kiszegpárt parlamenti súlyának ellentételezésére, a parlamenti demokrácia korlátozásának eszközeként. Egy másik vélemény szerint viszont a koalíciós jellegű kormányzás tette szükségessé, hogy a közhatalmi szervek mellett működjön egy olyan intézmény, ahol a pártvezetők rendszeresen egyeztetnek, és kompromisszumos megoldásokat találhatnak, mert a pártok vezetői nem voltak kormánytagok az Ideiglenes Nemzetgyűlés időszakában.

¹⁰ Érdemes megjegyezni, hogy az ellenforradalmi negyedszázad demokratikus parlamenti pártjai kerültek hatalmi pozícióba 1945 után.

¹¹ Drozdy, 1946. Drozdy alapító tagja az 1946 tavaszán az FKgP-ből kizárt csoportnak, akik Sulyok Dezső vezetésével megalakították a Szabadság Pártot.

¹² Jogtudós, az MTA levelező tagja 1945-től. A Polgári Demokrata Párt programjának kidolgozója 1945-ben. 1949-ben elhagyta az országot, 1973-ban bekövetkezett haláláig az USA-ban élt.

¹³ Jogfilozófus, az MTA ideiglenes elnöke 1945–1946-ban. Az 1947-es választáson a Magyar Függetlenségi Párt képviselőjeként került be a parlamentbe.

¹⁴ Filozófus, a koalíciós időszakban a jezsuiták szegedi főiskoláján tanár. 1949-ben elhagyja az országot. A Szabad Európa Rádió munkatársa 1951 és 1954 között.

¹⁵ Kéthly Anna a *Magyar–Amerikai Társaság* 1945 októberi megnyitó ülésén a demokrácia építő elemeiről tartott előadásában hangsúlyozta, hogy a „*demokratikus közszellem amerikai hagyománya*” lehet minta a magyar demokráciaépítés számára. Viszont a demokratikus minta átültetése – az antidemokratikus magyar történeti hagyományok miatt – nem történhet automatikusan, csak a szabadságra és a demokráciára való nevelés útján. Kéthly a *Nevelés a szabadságra* című írásában hasonló gondolatokat fogalmazott meg ugyanebben az évben a *Szocializmus* című folyóiratban.

¹⁶ Az SZDP apparátusának – az Ideiglenes Intézőbizottságnak – tagja, a *Népszava* munkatársa.

¹⁷ Jogász végzettségű, az ellenforradalom évtizedeiben védőügyvédként is dolgozik, egyik vezetője az Országos Munkásjogvédő Irodának. 1945 után parlamenti képviselő, igazságügyi miniszter 1945 júliusától 1947. augusztus végéig. 1948 júniusában az MDP KV tagjává választották. Két év múlva letartóztatták, és az ÁVH börtönében elszenvedett bántalmazások következtében halt meg 1950 szeptemberében.

¹⁸ Bán Antal szavai az SZDP pártválasztmányi ülésén 1945 májusában.

¹⁹ 1945-től az SZDP külpolitikai „követe”, több nemzetközi konferencián képviselte a pártot, a Főtitkárság irányítója majd a *Világosság* főszerkesztője. Az MKP-val folytatott szoros együttműködés híve, a fúzió egyik előkészítője, majd a *Népszava* főszerkesztője. Ennek ellenére ő sem került el a meghurcoltatást 1949 után.

²⁰ *Szocializmus*, 1945.

²¹ Választási beszéd Csepelen 1947. június 4-én.

²² Bibó, 1986.

²³ Jogász végzettségű, az ellenforradalmi rendszer idején a Magántisztviselők Országos Szövetségének egyik vezetője. 1945 és 1948 között a Pénzügyi Központ vezérigazgatója. Kéthly Anna közeli munkatársa évtizedekig, parlamenti képviselő. A Rákosi-rendszer idején kitelepítették.

²⁴ A „szocializmus” a parlamenti demokrácia szabályait, feltételrendszerét elfogadó, illetve azt tagadó baloldali irányzatok számára is „hívószó”, hivatkozási pont volt a huszadik században. Ezért jelent ma is – „szemantikai” – kihívást elhelyezése, értékelése (elsősorban a politikusok számára). Mindenképpen fontos rögzíteni, hogy annál bonyolultabb, összetettebb történeti kategória, mint hogy például „*Recsk*” vagy a „*Gulag*” szinonimájaként használjuk. A demokratikus szocializmus, a reformista marxista irányzatok képviselőitől az eurokommunizmus irányzatát megfogalmazó nyugati politikusokon keresztül a bolsevizmus-kommunizmus nevében működtetett rendszerek pártvezetőinek személyéig elég széles ez az eszmetörténeti mező.

²⁵ Peyer Károly képviselőházi megállapítása ezzel kapcsolatban: „*Ez a harc nem világszemléleti kérdésekről folyik, mert itt benne vannak a harcban olyan államok, amelyeknek a berendezkedése alkotmányos, demokratikus, voltak benne olyan államok, amelyeknek rendszere fasiszta, diktatúrás volt, vannak benne olyanok, amelyekben nemzeti szocialista és más rendszer van. Nem lehet azt mondani, hogy itt egyforma nevezőre lehet hozni a dolgokat olyképpen, hogy az egyik oldalon vannak a demokratikus irányzatok, a másik oldalon pedig az ezzel ellentétesek. Így a harc a hatalomért és területekért folyik.*” (Részlet a képviselőházi felszólalásából, 1943. december 1. – Képviselőházi Napló. 1943. december 1-i ülés jegyzőkönyve.)

²⁶ Lásd Palasik, 2010.

²⁷ Az MNFF alakuló ülésén, Szegeden december 3-án elmondott beszédéből.

²⁸ Pázmány Péter Egyetem, Demokrácia-konferencia.

²⁹ Erről részletesen: Simon, 2003: 35–79. A nemzetgyűlési választások megerősítették, hogy az SZDP-nek érdemes volt külön indulnia a fővárosban. A „Nagy Budapest” kerületi eredményei szociáldemokrata fölényt mutatnak a kommunistákkal szemben. 37 közigazgatási egységből mindössze négyben (Rákoshegy 23%–22%, Budatétény 23,1%–21,9%, Rákosliget 22,2%–15,5%, Nagytétény 31,00%–23,4%) sikerült megelőznie az MKP-nak az SZDP-t. A legnagyobb különbségű sikert Kispesten (36,4%, ill. 18,2%) és Csepelen (42,5%, ill. 28,7%) aratták a szociáldemokraták a „testvérpárttal” szemben. Az SZDP vezetőtestületi, elsősorban pártválasztmányi üléseinek jegyzőkönyvei érzékelten dokumentálják a párttagság különböző szintjein erősödő bizalmatlanságot az MKP politikájával szemben.

³⁰ Itt most csak Sulyok Dezső, illetve Pfeiffer Zoltán bátor – elsősorban parlamentben elhangzott – megnyilatkozásaira utalnék 1946 tavaszától. A képviselőházi viták maradtak leghosszabb ideig a parlamenti demokrácia mellett kiálló számára megnyilvánulási lehetőségként a „szalámi-taktika” felgyorsulásának időszakában 1946 kora tavaszától.

³¹ Az ellenforradalmi rendszerben is az egyik legkarakánabb szociáldemokrata politikus 1945 utáni megnyilatkozásai olykor sokkal baloldalibbak, „osztályharcosabbak” voltak, mint az MKP egyes vezetőié. Ennek ellenére 1948 elejére Rákosiék szemében Kéthly már egyértelműen átkerült a „demokrácia” szempontjából megbízhatatlan „jobboldali szocdem” kategóriába. Kéthly is gyakran használta a „tisza demokrácia” fogalmát, más demokrata elkötelezettségű, elsősorban kisgazdapárti politikushoz, például az 1946 tavaszán az FKgP-ből kiszorított Sulyok Dezsőhöz hasonlóan.

Sajtó

Szocializmus, 1945

Horváth Zoltán: Harcos demokrácia. *Szocializmus*, 3–5. sz. 147–153.

Hivatkozott irodalom

Drozdy, 1946

Drozdy Győző: *A demokrácia*. Budapest, k. n.

Gyarmati, 2013

Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956*. Budapest, Rubicon-Ház Bt.

Palasik, 2000

Palasik Mária: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949*. Budapest, Napvilág Kiadó.

Palasik, 2010

Palasik Mária: *A félelembe zárt múlt. Politikai gyilkosságok Gyömrőn és környékén 1945-ben*. Budapest, Napvilág Kiadó.

Simon, 2003

Simon István: *Vezéráldozat. A Peyer-kérdés és a magyar szociáldemokrácia 1945–1948*. Budapest, Századvég.

Bibó, 1986

Bibó István: A koalíció egyensúlya és az önkormányzati választások. In uő: *Válogatott tanulmányok 1945–1949*. Budapest, Magvető. II. kötet, 297–333.